

ДОКАЗИ И ВЕРЗИЈЕ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

*In certis fortiter
in dubiis prudenter.*

Овде су, први пут у нашој земљи, разматра и истражује проблематика односа доказа и верзија у кривичном поступку. Прво се излаже пишчево схватање критерија за класификацију доказа на непосредне и посредне доказе, иза тога се утврђује да су верзије неопходан елемент у остварењу кривичног поступка, затим, се долази до сазнања да планирање верзија није додуше процесна, али зато парапроцесна активност; после тога се разматрају верзије расправног већа и на крају, експертне верзије о идентитету.

Сматрамо да наше опсервације имају не само теоретску него и практичну вредност, јер иницирају органе кривичног поступка да га организују по начелу методичности и планирања, на темељу савремених резултата научних сазнања и тиме доприносе превладавању структуралне кризе нашег (и светског) правосуђа, која је утемељена на противречности између бесконачне тенденције ширења сфере утврђивања чињеница (услед развоја технике и науке, као и све минуциозније поделе рада) у овом новом „атомском“ веку и заостајања субјективних моћи кривичара.

Због тога методолошка питања — а проблем верзија ту спада — стално добијају на важности.

а) Наше схватање критерија за класификацију доказа на непосредне и посредне

У теорији кривичног поступка у нас и у свету скоро сви писци тврде да у основи класификације доказа на непосредне и посредне лежи однос доказа према спорним чињеницама (предмету доказивања, *themi probandi*, одлучној чињеници како каже наш ЗКП). „Основ класификације је однос доказа према спорној чињеници у кривичној ствари”.(1) „Трећа подела или класификација доказа врши се по крите-

(1) Д. Дмитријевић, *Кривично процесно право*, 1982, стр. 186.

рију односа доказа према оној одлучној чињеници која се доказује”(2)

Овај критериј је постао стереотип, који се, без премишљања, преноси из уџбеника у уџбеник, из старије литературе у нову, из једне монографије у другу, о коме се више не дискутује, узима се као аксиоматски став.

Први сигнал за узбуну и питање: да ли је овај класични критериј баш тако чврст и неприкосновен, као што се то претпоставља, да ли су нам бројни студентски одговори на испитима, који су пластично обелоданили његову таутолошку природу.

Када проф. Димитријевић пише: „Непосредни докази . . . су . . . који се добијају из доказних средстава самим собом, тј. непосредно говоре о истинитости или неистинитости спорних чињеница..”(3) (потцртао В.В.), када проф Вауер објашњава: „О непосредном утврђивању чињеница говоримо онда када се орган кривичног поступка о постојању или непостојању неке правно релевантне чињенице увјерава или на основи властитог опажања . . . или на основи коришћења извора сазнања о чињеницама које називамо доказима, али таквих извора сазнања из којих непосредно, директно црпе сазнање о правно релевантној чињеници..”(4), када нпр. С.М. Каз излаже: „При постојању непосредних доказа главна чињеница се утврђује директно, непосредно . . .”(5), онда они, по нашем мишљењу, заједно са скоро свим кривичнопроцесним писцима света, несвесно понављају таутолошку грешку, која је у основи таквог резонувања (Потцртао В.В.).

Ф. Енгелс је ову озбиљну логичку грешку назвао „простим понављањем у предикату онога што је већ било казано у субјекту”(6), а ми бисмо додали да се у предикату као тврдња понавља оно исто што је у субјекту постављено као питање. Ова грешка се изражава формулом *idem per idem*, тј. објект који треба одредити одређујемо самим њим иако понешто другим речима.(7) Владајуће дефиниције непосредних и посредних доказа су несумњиво таутолошке, јер се сведе на тврдњу да су непосредни — докази зато непосредни што се главна чињеница утврђује непосредно, а посредни су докази зато посредни што се главна чињеница утврђује посредно.

Међутим, овај класични критериј ваља одбацити не само због тога што не може да издржи научну анализу због своје нелогичности него што он није у стању да разоткрије специфичности, које показује повезаност тих доказа са одлучним чињеницама.

Сматрамо да смо изнашли научни критериј за разликовање доказа на непосредне и посредне њиховим везивањем за верзије, које су појам процесно-тактичке природе, а тиме и за процесно-криминалистичко учење о верзијама.

По нашем мишљењу, код непосредних доказа (исказа сведока — очевидца, признања, који пут стварних доказа) решење проблема се не налази у таутолошкој одредби — оно не може бити у односу непосредно

(2) Витомир Петровић, *О доказима*, Ниш, 1959, стр. 36; *Кривично судски поступак*, II, Бгд. 1947, стр. 62—63.

(3) *Op. cit.* стр. 186.

(4) *Југословенско кривично процесно право*, II, Загреб, 1978, стр. 21—22.

(5) Саргов, *Доказатељства в советском уголовном процессе*, 1960, п. 33.

(6) *Anti-Dühring*, Загреб, с.а., стр. 40.

(7) Усп. Гајо Петровић, *Логика*, Загреб, 1971, стр. 216.

дности одн. посредности према предмету доказивања, него њега треба тражити у значењу везе, која се испоставља између доказа и одлучне чињенице.(8)

Када сведоци — очевидци затекну Петра Петровића на извршењу провалне крађе касе, па он успе да побегне, основно је питање да ли су га они тачно препознали(9) (ако су га од раније познавали по чему су у стању да га идентификују, да не дође до погрешног препознавања итд.), док је њихов (исказ у погледу предмета доказивања недвоуман и једнозначан: они су извесно затекли Петра на извршењу крађе а не при читању лирских песама или сексуалном чину и *та се радња не може другачије тумачити*, она не допушта и не тражи постављање разних верзија о значају запажања сведока очевидца. Ти искази (док су непосредан доказ и управо су зато непосредан доказ) могу имати *само један смисао (значење)*: Петар Петровић је учинилац те крађе. Под претпоставком (верзијом) да се сведоци — очевидци нису преварили у идентитету или да не дају лажан исказ (и само те чињенице смеју бити спорне!) њихови искази о предмету доказивања, *значе само једно*: провална крађа је стварно извршена и Петар Петровић је њен учинилац.

Како је веза између доказа и одлучне чињенице *једнозначна*, она не само да не захтева него и не даје могућности за планирање верзија о значењу доказа за предмет доказивања. Међутим, мислимо да су истражни судија и расправно веће дужни да поставе и провере верзије о истинитости и неистинитости самих доказа (верзију да је доказ истинит, контраверзију да је исказ лажан или несвесно неистинит).

Тек после провере тих верзија и утврђивања да је доказ истинит, он постаје *једнозначан* и за њега важи правило да се не планирају верзије о значењу везе између доказа и предмета доказивања. Овде је доказивање у погледу извршења дела од стране Петра Петровића завршено пошто је проверена и утврђена тачност (истинитост) доказне чињенице: да су сведоци — очевидци видели баш Петра Петровића а не неког другог човека, који му је сличан (двојника) како врши крађу и елиминисана верзија о заблуди добронамерних сведока, као и верзија о лажним исказима (било да крађа уопште не постоји било да свесно терете невино лице).

Насупрот томе, индицијални доказ имамо онда када су доказне чињенице (индицијалне чињенице) непобитно утврђене као тачне, али су оне такве природе да је *њихова веза с одлучном чињеницом вишезначна*, што није налагало само потребу да се поставе и провере верзије о истинитости одн. неистинитости доказне чињенице (чиме је завршено доказивање код непосредних доказа) него *императивно захтева и налаже планирање и истовремено проверавање више верзија о значењу индицијалне чињенице*.

Многозначна природа везе између индицијалне и одлучне чињенице не само да пружа могућност него намеће и потребу да се о значењу индиције за одлучну чињеницу постави и провери више различитих и контрарних верзија.

(8) Усп. В. Водинелић, *Криминалистика*, Бгд. 1978, стр. 23—33; Д. Димитријевић, *оп. cit.*, стр. 187-188.

(9) О замкама и опасностима види нашу *Криминалистику*, стр. 157—164.

б) Верзије — неопходан елемент спровођења кривичног поступка

Материјални и идеални трагови, као и предмети кривичног дела су реликти радње, која је у прошлости извршена и ње више нема. Сасвим свеједно да ли су у питању материјални предмети и трагови или сећања људи сви ти докази пружају суду *само* поједине стране и фрагменте тог догађаја из прошлости чак у њиховом збиру, али никада у тоталитету. Насупрот „оригиналу“ који не постоји више (кривичном делу) доказна грађа је увек непотпуна.

Увек се говори о „информационом дефициту“. Непотпуно, делимично одражавање кривичног догађаја у његовим траговима доводи до тога да доказна грађа на почетку не допушта недвоумне исказе органа кривичног поступка. Да ли су прикупљене чињенице кривичноправно релевантне, коју вредност оне имају за разјашњење догађаја и доношење правилне пресуде, питање је које се не може успешно решавати без правилног методског приступа. Знања која му недостају кривичар мора надоместити, привремено свакако, стварањем и проверавањем верзија, чији истиносни садржај мора утврђивати па верзије које нису у складу са прикупљеним чињеницама елиминисати све док не остане једна једина коју ће пресуда (ослобађајућа ако је доказана невиност, осуђујућа ако је доказана кривња, али ако је ослобађајућа пресуда донета због тога, што кривња није доказана, по принципу *in dubio pro reo*, остаје суд при обе верзије, које није био у стању да провери и ниједну елиминише) дијалектички укинуги и претворити од вероватног, проблематичног у поуздано, сигурно знање.

Верзије су темељни методски инструменти, чија је функција да испуљине и празнине у знању о кривичном догађају привремено „попуни“ и кривичару помогне да укине вишезначност у интерпретацији доказа. Целокупност индицијалних доказа може суду бити dostatна за доношење закључка о постојању кривичног дела и виности учиниоца само онда ако она у свом *завршном* виду искључује могућност било каквих и којих верзија, ако је само тај закључак проистекао на објективан начин из одговарајуће целокупности индицијалних (и непосредних ако их има) доказа. Било која целокупност доказа, ако није довршена или није довољно испитана, даје основа за стварање верзија (вероватноћа), што значи да процес доказивања није завршен и заокружен. Доказна зграда је онда довршена када су елиминисане све верзије, осим једне, коју ће пресуда да апсорбира, и самим тим да укине, јер, *per definitionem*, верзија⁽¹⁰⁾ је једно од више могућих (вероватних) објашњења кривичног догађаја или поједине његове чињенице, дакле, верзија постоји само докле док знање суда о догађају и оптуженом није постало поузданим, извесним. У том тренутку су верзије и укинуге.

Индицијална чињеница може бити оцењена само као вероватна (веза са предметом доказивања је претпостављена), а мора бити као таква третирана све док не буде изграђен систем индиција, који ће искључити верзије о случајној вези између индицијалних чињеница и предме-

(10) В. нашу *Криминалистику*, стр. 28.

та доказивања. За сваку од разних индиција *мора* се стварати више верзија. Док је могуће да докажемо лажност или погрешност посредних доказа у односу на предмет доказивања па у том смислу и да стварамо верзије и контраверзије, то није могуће чинити и незамисливо је када је реч о вези између непосредног доказа и предмета доказивања (испитиване чињенице). Очито је да код непосредних доказа главни проблем представља њихова истинитост, поузданост, веродостојност па је просто несхватљиво да форензичка пракса не планира верзије према научно утврђеним правилима криминалистичког учења о планирању верзија.

Индицијални доказ, који нужно има разноврсна значења, управо се карактерише својом фрагментарношћу, због чега се о њему може дефинитивно судити тек пошто је од свих индиција сачињен целовити систем индиција. О поједином индицијалном доказу суд ће са поузданошћу моћи ценити тек при његовом разматрању у целини с осталим индицијалним (разуме се и непосредним) доказима.

Овакав приступ, дакле, постављање и проверавање верзија, прописује ЗКП у свом члану 348, ст. 1: „Суд је дужан да савесно оцени сваки доказ појединачно и у вези са осталим доказима и да на основу такве оцене изведе закључак да ли је нека чињеница доказана”.

Индицијални доказ има, по својој природи, разноврсна значења па се о њему не може давати поуздан закључак ако се не поштује цитирана законска одредба о обавезности разматрања доказа у њиховој целокупности (систему). Тек тај системски приступ разматрању индицијалних доказа право сваког за себе па затим у систему, омогућује суду да разоткрије праву природу и значење веза тих доказа, како међусобно, тако и према предмету доказивања. После анализе и синтезе индицијалног подсистема прелази се на анализу и синтезу подсистема непосредних доказа и њихову синтезу у јединствену доказну зграду (комбиновани доказ као идеалан тип доказне зграде). Постављањем и проверавањем верзија открива се између више могућих верзија она једина која је и истинита.

Верзије дају кривичном поступку смерове у доследност поступања, јер представљају инструмент научно организованог кривичног поступка, који се не одвија по „принципу” самотока и спонтанитета. Не само да о кривичном догађају постоји нарочито на почетку, кривичног поступка, непотпуни доказни материјал него је он по правилу подобан за различито интерпретирање. Чињенично стање је још неутврђено и управо стога *морају* да постоје разне верзије. Истиносни садржај ниједног објашњења (јавног тужиоца, окривљеног и његовог бранитеља, оштећеника, вештака и сведока) није утврђен па је сасвим јасно да се истовремено и паралелно морају узети у обзир и проверавати сва могућа објашњења (верзије). Не смета што ми знамо да ће на крају само једна верзија бити потврђена као истинита (или чак, по принципу *in dubio pro reo*, ниједна). Обескредљивање верзија не треба схватити као неуспех кривичара него као неопходну фазу у процесу доказивања. Постављање, проверавање и елиминисање верзија нису дакако једнократан чин него сталан процес све до правоснажне пресуде. Свака верзија је непоуздано, проблематично, вероватно знање. Због тога је она увек и неминувано повезана са другим верзијама. Неистражене, недоказане, неутврђе-

не чињенице не допуштају да се постави само једна верзија. Једна верзија — ниједна верзија! Водинелић(11) је плуралитет верзија унео у саму дефиницију као један од њених суштинских елемената. Мноштво верзија се јавља као изванредно значајан методолошки фактор откривања, доказивања и разјашњавања кривичних дела, јер обезбеђује свестраност, потпуност и објективност кривичног поступка. Функције верзија су тро-струке: оне су специфично средство за откривање кривичноправно релевантних чињеница, средство за прелажење од вероватног знања на поуздане закључке и представљају уједно спознајну методу. Нужно је да се планирају све *реално* могуће верзије без обзира да ли оне потврђују или одричу постојање дела, говоре на штету или у корист окривљеног. Садржај верзија чине *предпостављени (вероватни) облици веза* и узрока појединих кривичних догађаја (или чињеница из тог комплекса). Управо ова проблематична природа (вероватноћа, неразјашњеност, недоказаност) облика веза и узрока појединих околности кривичног догађаја и из ње произашла *вишезначност*, различита могућност њиховог значења (тумачења) категорички одређују плуралитет верзија. Што је познато мање чињеница, што су ове вишезначније и отварају више могућности тумачења, утолико је неопходније да се планира већи број верзија. Мишљења смо да верзије треба постављати и проверавати *код свих кривичних ствари* без изнимке и у том идемо тако далеко да ту обавезу проширујемо и на такве случајеве у којима истражене околности сугерирају само једно на око недвоумно разјашњење. Зар се није десило да двојица сведока када су се нашли на почетку улице запазе бледог, унезвереног човека како трчи у брда са ножем у руци, са кога капље црвена течност, а непосредно затим наиђу на још топли леш човека прободеног ножем? Њихов исказ је индицијалан доказ о присутности на лицу места, средству извршења (црвена течност која је капљала са ножа, вероватно је крв) психичком деловању кривичног дела на учиниоца (индиција бежања и сакривања), што све заједно чини основану сумњу потребну за покретање истраге (чл. 157 ЗКП).

Верзија тог човека, која се показала као истинита (контраверзија оној јавног тужиоца) гласила је овако: „Ишао сам, обхрван домаћим бригама, том улицом када ми, одједном на моје запрепашћење, дететура право у наручје човек, са ножем забоденим у пределу срца. Махинално му извадим нож и положим тело на тло. Он одмах умре, а мене обузме понични страх и осећање да ако ме неко затекне ту, крај убијеног, сви ће рећи да сам то ја учинио. То је било јаче од мене и ја побегнем. Тог човека уопште не познам, немам никакав рационалан мотив за то дело, сматрам да сам нормалан и да немам ни патолошких мотива”.

Контраверзија о невиности окривљеног је потврђена и он је ослобођен од кривичне одговорности. „Сумња” и „верзија” су врло сродни појмови. Верзија која се налази у основи решења о отварању истраге против окривљеног није, на срећу, једина верзија коју поставља истражни судија. Он, знао то или не (попут Молијеровог Журдена, који је четрдесет година говорио прозом а да то није знао!), поставља и коњ

(11) *Криминалистика*, стр. 23—33.

траверзију: окривљени, иако вероватни, није учинилац кривичног дела. Ово произлази и из дефиниције истраге како је даје став 2, чл. 1 ЗКП: „У истрази ће се прикупити докази и подаци који су потребни да би се могло одлучити дали ће се подићи оптужница или обуставити поступак”. Очигледно, поступак се обавља ако је победила контраверзија, а наставља ако је верзија о виности наишла на још већу вероватноћу доказаности („Сумњу у ужем смислу речи”).

Обрнимо мало изнети пример. Претпоставимо да су наша двојица сведока нешто пожурила и опазила да Марко Марковић вади нож из џепа, замахује њиме, убада и бежи у брда. Овде ће њихов исказ представљати непосредан доказ, јер он има и допушта само једно значење. Планирање контраверзија о самом делу било би овде бесмислено, али би свакако морали створити верзију о истинитости и контраверзију о неистинитости њиховог исказа, па их резултатима истих истражних и судских радњи проверавати и једну од њих елиминисати. Међутим, морамо бити сасвим на чисто с тим што су они *опажали* и да ли у њиховом исказу *нема елемената несвесног закључивања* (које, дакако, може бити погрешно).⁽¹²⁾ Могли су ти сведоци да чулом вида запазе како Петар вади нож из груди жртве и да при томе, несвесно, закључе: „Ако га је извадио, он је непосредно пре и убо, дакле, он је убио”. Још је Н. Gross, отац криминалистике,⁽¹³⁾ писао: „Када желимо да утврдимо чињенично стање неког случаја на основу исказа сведока, стално ћемо, како су нас учили од почетка, инсистирати да нам сведок саопшти *само* своја опажања, а да мора нама препустити извођење закључака. При томе је, *међутим, почињена велика погрешка да примемо саопштење његових опажања као нешто што је потпуно без закључка*, тј. да оно што је он казао проматрамо као тачно, чим располажемо оправданом претпоставком да сведок хоће да каже истину. Али, ако сматрамо да у репродукцији чулних опажања сведока нема закључака, за нас отпада повод да питамо за *ratio concludendi*, који је свакако још важнији него *ratio sciendi* за који ће питати сваки правник. „Ако су сведоци запазили Марка како вади нож из прса убијеног њихов исказ није непосредан него индицијалан доказ, јер допушта и тражи постављање и проверавање више различитих и супротних верзија и то од самог почетка па до завршетка поступка.

в) *Стварање верзија није процесна, али представља парaproцесну активност*

Верзије су „образложена закључивања” (Seidel-Gross)⁽¹⁴⁾ „образложене претпоставке” (Graichen-Seidel)⁽¹⁵⁾ „логичка категорија (хипо-

(12) Усп. наш рад *Процесуални и криминалистички проблеми у вези са судом садржаним у исказу добронамјерног сведока*, „Наша законитост”, 1968/5, стр. 354—367, као и *Свједок „очевидац” у кривично-процесном и криминалистичком смислу*, „Правни живот”, 1979/8—9, стр. 3—17.

(13) *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*, München, 1908 p. 71—72.

(14) *Untersuchungsplanung und kriminalistische Version*, „Schr DVP”, 1965/1, p. 573.

(15) „Schr. DVP”, 1963/6, p. 573.

геза” према Форкеру(16), према Feixu(17) „специјални облик хипотезе”, према Васиљеву — Мудјугину — Јакубовичу „претпоставке истражног судије”.(18) Док Е. Stelzer сматра да је „са спознајно-теоретског стајалишта суштина верзије иста као и код хипотезе”(19), К.М. Böhne(20) мисли да је верзија посебна форма примене научне хипотезе у криминалистици, а Вронон Holyst(21) третира верзију као врсту хипотезе, итд. итд. Сматра се, мање више, да су верзије варијанте посебне хипотезе, што и ми прихватамо.

Ниједна хипотеза (верзија) само по себи није процесни акт, као што су то нпр. решење о отварању истраге, оптужница и пресуда. Верзије су само облици мисаоне делатности органа кривичног поступка, али такве мисаоне делатности које су нераскидиво срасле и испреплетане са предузимањем процесних доказних радњи и налазе се у њиховој основи и резултатима, иако је при томе несумњива чињеница да не постоји некаква посебна радња, која би самостално и искључиво служила формулирању верзија. Због тога се ствара привид као да је кривично-процесно право индиферентно према постављању и проверавању верзија. Овим и тумачимо околност што се у удбеницима кривичнопроцесног права, осим у оном проф. Димитријевића, и не спомињу. Сматрамо да је рад са постављањем верзија (рад са хипотезама) процесно-тактичка делатност мисаоне природе па се стога процесно и не регулише (немогуће је да добије неку процесну форму и врши се по чисто логичким и психолошким правилима). Међутим, нисмо сигурни да се то исто може рећи и за проверавање верзија, које се, у облику практичних процесних радњи, врши по процесним правилима. Свакако да се о кривичнопроцесној природи верзија могу водити дискусије, јер су у целокупном процесуалном доказивању битно срасле његове две једнаковредне компоненте — мисаона и практична, које се за марксисту налазе у дијалектичком узајамном односу. Доказивање се не може третирати нити као чисто мисаона активност, нити само као чисто практична делатност (предузимање доказних радњи у истрази и на главном претресу). У науци кривичног процесног права појављују се оба застрањења. Међутим, субјект и објект и у кривичном поступку чине јединство противречности, а спознаја стварности кривичног дела не врши се у неком празном простору, изван практичног узајамног деловања субјекта кривично-процесне спознаје и његовог исто тако процесног објекта. Изван делатне, практичне сфере кривичног поступка нема спознаје стварности кривичног дела, до те спознаје се долази управо у том практичном процесу и она се на свом почетку, у свом трајању и на крају налази у том процесу. Верзија, иако није регулисана ЗКП-ом, налази се у срцу кривичног поступка, она је његово стратешко језгро.

Иако су хипотезе (логички феномен), верзије се не могу свести на голе логичке операције, због чега их и сматрамо процесно-тактичким интитутом. Наиме, оне налазе свој објективизирани израз у конкретним

(16) „Neue Justiz”, 1963, 8. p. 231.

(17) *Kleines Lexicon für Kriminalisten*, Berlin, 1965, p. 281.

(18) *Die Planung der Verbrechenuntersuchung*. Berlin, 1959, p. 40.

(19) *Sozialistische Kriminalistik*, Bd I, Berlin, 1977, p. 154.

(20) *Worterbuch der sozialistischen Kriminalistik*, Berlin, 1981, p. 457.

(21) *Kryminalistyka*, Warszawa, 1981, 478.

процесним радњама кривичнопроцесних субјеката. Због тога је неопходно да се истражне и судске верзије укључе у учење о судским доказима, као што је то урадио Д. Димитријевић. У доказивање укључујемо постављање могућих истражних и судских верзија, прикупљање, проверу и оцену тих доказа управо у оквиру тих верзија, што и налаже да се верзије изучавају и у кривично процесној науци, а не само у криминалистици.

Истражни судија и расправно веће оцењују релевантност доказа, који се појам може дефинисати као њихово својство да одражавају објективну везу са било којом чињеницом из оквира предмета доказивања и, дакако, с том целином. Ове границе доказивања траже постављање и проверавање верзија о релевантности доказа. Док је та веза за непосредни доказ једнозначна, за индицијални она је увек вишезначна и императивно налаже планирање и проверавање верзија о релевантности доказа. Када истражни судија доноси наредбу о претресу (чл. 207 ЗКП) он то чини стога што полази од прогнозне верзије да ће органи унутрашњих послова у стану осумњиченог наћи кошуљу попрскану људском, а не кокошијом крвљу. Али после проналаска крваве кошуље он полази и од контраверзије да су крвне мрље, на тој кошуљи од властите крви, јер је стан пун стеница итд. То значи да ће истражни судија, на основу индиција, створити верзију о постојању њихове релевантне везе са предметом доказивања, али и контраверзију о непостојању такве везе. Не доказује се само предмет доказивања него и доказне чињенице па се у погледу њих планирају тзв. посебне верзије.

Једна међу општим верзијама тзв. *верзија квалификације* (претпоставка о бићу кривичног дела) налази своје отеловљење, материјализацију у оптужним актима (захтев за покретање истраге, чл. 158 ЗКП), захтев за ванредно подизање оптужнице (чл. 160. ЗКП), оптужница чл. 262. ЗКП) и решењима истражног судије и расправног већа. Нпр. верзију одбране окривљеног суд је обавезан да свестрано проверава прикупљањем других доказа (чл. 223. ЗКП). Зар то није *налог* да се претпоставка окривљеног прихвати као службена верзија и она-као контраверзија верзији јавног тужиоца — најбрижљивије и најсавесније провери, па потврди или елиминисе? Шта видимо из овог резонувања? Да је сваки истражни или судски чин (радња) у кривичном поступку органски повезан са доказивањем, а овога нема без постављања и проверавања верзија. Верзије се појављују као парапроцесне појаве, Додајмо још неколико насумце узетих примера (ad Exempli causa). Код наредбе о вештачењу верзије су „сакривене” у питањима која суд и други субјекти постављају вештацима, а код позива сведока на саслушање у избору и редоследу постављања питања (при чему она мора да се односе на све могуће опште и посебне верзије).

г) Верзије расправног већа

Судске верзије су варијанте посебне хипотезе о истинитости верзија, које садржи оптужница, а заснива се на доказима који су изведени на главном претресу (начело непосредности). Те ће верзије наћи

свој природни завршетак у пресуди (изреци и образложењу). Судске верзије су осовина организације целокупног главног претреса, која усмерава стратегију и тактику руковођења њиме. Сматрамо да судско веће у планирању верзија није ограничено верзијом оптужнице него је овлашћено да ствара све могуће верзије, како му то већ диктира ток и исход доказног поступка.

Судске верзије налазе свој израз у пресуди и морају се односити на читав предмет доказивања (у том је смислу веће везано оптужницом — принцип идентитета оптужнице и пресуде, став 1. и 2. чл. 346. ЗКП-а, али само у погледу чињеничног описа лица кривичног дела и утужењог лица).

Тиме што је неку верзију прогласио истинитом суд мора исцрпно образложити и аргументовати своје одбацивање других верзија. Пресуда (осим ослобађајуће из чл. 350, ст. 3. ЗКП-а — „ако није доказано да је оптужени учинио дело за које се оптужује“) се не сме и не може заснивати на вероватноћи (највероватнијој верзији). Ако суд није своју верзију, коју проглашава истином, темељито поткрепио поузданим доказима, ако доказну зграду није довао до једнозначности (искључења могућности сваке друге верзије), он је погрешну верзију уздигао на ступањ истине тј. начинио је судску погрешку (Justizmord, cause célèbre). Уколико је ствар остала на нивоу верзија (а видели смо да вероватноћа и то свака, без изузетка има своју противвероватноћу, контраверзију) суд ће по принципу *in dubio pro reo* гео да донесе ослобађајућу пресуду јер није био у стању да елиминише ни верзије оптужбе ни верзије одбране, а у корист окривљеног говори пресумпција невиности (чл. 3. ЗКП) која категорички тражи планирање контраверзије).

Ако истражне верзије нису биле правилно постављене и проверене у истражном материјалу и на главном претресу оне ће морати постати судским верзијама, што одговара начелу активности суда и начелу објективне истине.

Међутим, сасвим је могуће да појава нових доказа на главном претресу тражи планирање и сасвим нових верзија.

Пошто суд има пред собом већ одређену суму прикупљених и интерпретираних чињеница он, по правилу, нема потребу да поставља верзије у погледу бројних чињеница, која се јавља истражном судији, јер обавља хеуристичку функцију.

Међутим, ова чињеница не снижава вредност судских верзија, како општих тако и посебних (о догађају у целини и елементима Бића кривичног дела; о појединим доказним чињеницама).

Ако докази, који су изведени на главном претресу, не потврђују верзије јавног тужиоца или одбране, суд ће створити нове, своје верзије, а демантоване одбацити (или пак ако стање доказног поступка тражи прикупљање нових доказа).

д) *Експертна верзија о идентитету*

У случају да експерт истражном судији или расправном већу презентира „вероватан“ закључак (мишљење) настају недоумице о значењу

таквог доказа.(22) Ако савремени ниво науке не пружа методе за давање мишљења, експерт, по нашем мишљењу, не би смео дати било каква закључак. Вероватноћа у вештаковом мишљењу увек је само његова верзија, па и онда када је реч о „вероватноћи која се граничи са извесношћу“. У основи судске осуде не могу се налазити претпоставке, верзије, вероватности. Судски доказ може да буде само чињеница (не верзија) и то таква чињеница, која је поуздано утврђена.

Када вештак даје „категоричко“ мишљење, он то чини зато што је поуздано уверен у тачност свог закључка. Таква његова (субјективна) увереност, додуше, произилази из подударности (у случају утврђења идентитета) односно различитости (у случају утврђења неидентитета) целокупности идентификационих обележја, која је по (уверењу) вештака) непоновљива. Међутим, све до судске оцене овај категоричан закључак остоје верзијом вештака, која подлеже критичком испитивању од стране судског већа. Тако, суд може одбацити „категоричан“ закључак, а усвојити „вероватан“. Када вештак даје „вероватан“ закључак, он тиме само врши своју оцену поузданости чињеница, које је испитивао. У крајњој линији, доказна вредност вештачења не зависи од аподиктичке или проблематичне форме датог мишљења. Ни једно вештачење не узима суд (чл. 16 ЗКП). Било би погрешно мислити да се „вероватан“ закључак заснива на недовољно поузданим чињеницама, а „категоричан“ закључак на чињеницама које је вештак поуздано утврдио. Не. И један и други се темеље на целокупности поузданости утврђених чињеница.

Дилема гласи: да ли „вероватан“ закључак вештака може бити индицијалан доказ у кривичној ствари? Каког смисла има вештаков закључак да је сеча вођњака извршена са великом вероватноћом секиром Петра Петровића? Истина је једна, недељива. За ту сечу нема других могућности, та секира је употребљена или није. Проблематичан закључак вештака о идентитету — сам за себе и сам по себи, не може бити употребљен као доказ. Зашто? Јер, *он није поуздано утврђена чињеница, он није, дакле, индицијална чињеница, него само и искључиво верзија о индицијама*. Вероватан закључак вештака има вредност и квалитет само верзије. У основи судске одлуке о идентитету не може лежати вероватноћа. Тзв. вероватан закључак о идентитету састоји се, у ствари, од два закључка: једног прикривеног, категоричког о групној припадности и другог, вероватног о идентитету, који се заснива на првом. Ова групна припадност — истородност, сличност појављује се као једна од индиција, али при томе, не смемо заборавити да се она утврђује само „категоричним“ закључком о групној припадности.

*

У нашој кривичнопроцесној и криминалистичкој литератури једва да су додирнута питања учења о планирању предкривичног и кривичног поступка. Планирање је у пракси најслабија карика. Многи њени недостаци управо проистичу из непостојања планирања поступка. Међу узроцима који изазивају погрешке конкретних кривичних поступака, истак-

(22) В. наш рад, *О вероватном мишљењу вештака у кривичном поступку*, „Зборник Правног факултета у Загребу“, 1978/3—4, Споменница Б. Златарићу, п. 545—560.

нуто место заузимају непостојање одговарајуће циљности и усмерености у поступању и неспособности кривичара да се служи методиком израде и проверавања верзија. Непостојање добро промишљеног поретка у свим процесним радњама, — што може дати само планирање и проверавање верзија — доводи често до тога да се поступак одвија самотоком (спонтано) и нужно остаје само торзо. План није нипошто попис намераваних радњи, на што се он у пракси исувише често и своди. Мањкава пракса не обезбеђује научно организовани ниво рада у кривичном поступку.

Израда истражних и судских верзија унапређује брже и тачније установавање и интерпретирање чињеница у кривичном поступку. У садржај планирања поступка спадају: а) одређивање предмета конкретног кривичног поступка, б) израда верзија, в) организовање провере верзија свим потребним процесним радњама. Управо то и јесте ход кривичног поступка. Без планирања поступка нема ни остварења начела процесне економије. Непостојање теоретске обраде проблема планирања поступка у нас очигледно је имало негативан утицај на практичаре. Они, што је парадоксално, мисле — ако уопште размишљају о томе — да је постављање свих верзија, организовање њиховог проверавања и стварање писменог плана губљење времена.

SUMMARY

EVIDENCE AND ITS VERSIONS IN THE CRIMINAL PROCEDURE

In this essay, the problems of the relationship between evidence and its versions or variants in the criminal procedure are analysed. The author rejects the classical criteria for the classification of evidence on direct and indirect as tautological, asserting that in the case of circumstantial evidence, the ties between the circumstantial fact and the decisive or determining fact is multi-meaningful, while in the case of direct evidence it has singular meaning. In this manner he establishes a connection between the evidence and its version or variants, feeling that in the case of circumstantial evidence several versions (and counter-versions) pertaining to the evidential fact must be planned.

Furthermore, the author explains that the versions (of the evidence) are an indispensable element of the pre-criminal and criminal procedure, defending the idea that the creation of versions (of evidence) is not a procedural, but rather a para-procedural activity. However, although a version as such is not a procedural activity, it comprises the basis of the procedural activity, such as for instance, the decision to begin an investigation, the indictment and the verdict (or sentence). Activity on the establishment of versions is a procedural and tactical activity of the mind, and therefore it is not regulated through the procedure. The activity which represents the verification of the version is however regulated through the procedure.

And lastly, the essay deals with the specific features of the versions: hearing conducted before a panel of several judges and on identity by experts („expert version on identity”).

RÉSUMÉ

LES PREUVES ET LES VERSIONS DANS LA PROCÉDURE PÉNALE

Dans cette étude la recherche est effectuée de la problématique du rapport des preuves et des versions dans la procédure pénale. L'auteur rejette le critère classique de la classification des preuves en indirectes et directes en tant que tautologique, en affirmant que dans la preuve indicielle le lien du fait indiciel avec le fait décisif est polysignificatif et dans la preuve directe monosignificatif. De cette manière il met en rapport la preuve et la version, en considérant que dans la preuve indicielle il faut planifier plusieurs versions (et contraversions) relatives à la signification du fait servant de preuve.

Ensuite, l'auteur expose que les versions sont un élément indispensable de l'exécution de la procédure anté-pénale et de la procédure pénale, et à ce sujet il soutient l'opinion que la formation de la version n'est pas processuelle, mais pour cela représente l'activité para-processuelle. Cependant, quoique la version n'est pas par elle même un acte de procès, elle se trouve à la base des actes de procès, comme le sont, par exemple, la défision relative à l'initiation de l'enquête, de l'acte d'accusation et du jugement. Le travail qui consiste à établir les versions est une action de procès tactique de nature méditative, et c'est pourquoi elle n'est pas réglée par le procès. L'action qui représente la vérification des versions est réglée par le procès.

Enfin, dans cette étude sont examinées les spécificités des versions du conseil des débats ainsi que la version d'expert relative à l'identité.